

Temetetlen holtak. Újratemetés

1989 nyara temetések évadja volt Magyarországon. A demokratikus átmenet kulcsévében többször is százezres tömeg gyűlt össze Budapest közterein: először március 15-én, utoljára október 23-án este. Mindkettő történelmi események évfordulóján. Az első alkalommal a Szabadság térre vonuló tömeg a még épphogy létező Kádár-rendszer ellen, a demokratikus átalakulás programjáért tüntetett. Októberben a Kossuth téren az 1956-os, levert demokratikus átalakítás kísérlet emlékét idézték fel – akkor, amikor már álltak az új magyar demokrácia épületének fő tartóelemei. A kettő között két temetésre, egyben két sajátos tömegdemonstrációra került sor. Június 16-án a harmincegy évvel korábban kivégzett 1956-os miniszterelnököt, Nagy Imrét és társait ravatalozták fel a Hősök terén volt. Július 13-14-én, két napon keresztül búcsúztatták a július 6-án elhunyt Kádár Jánost. A két esemény egy lezáródó korszakot búcsúztatott, a magyarországi szovjet típusú rendszer posztstálini korszakának temetése(i) volt(ak). Ez az írás csak Nagy Imre újratemetésének előzményeivel és lefolyásával foglalkozik.

Az 1989-es temetések háttérében együtt zajlott a magyarországi szocializmus válságának végső és a demokratikus átalakulás első, meghatározó szakasza. Mindkét temetés elsődlegesen szimbolikus esemény, jelentőségük elsősorban lélektani. A Kádár-rendszert nem tömegmozgalom söpörte el, az új rendszer pedig egy politikai megegyezés tárgyalásos formájában öltött alakot. A megegyezés a régi lebontásának és az új politikai szerkezet felépítésének feladatait egyszerre látta el; pozitív (alkotó) munkájában a múlt folyamatainak (át)értékelése nem játszott kiemelkedő szerepet. A válság és a rendszerváltás megjelenítésében, illetve társadalmi átélésében viszont annál fontosabbnak bizonyult.

A múlt egyébként nem robbanásszerűen jelent meg a válság diskurzusában, erre számos jel utalt korábban is. Magyarország háború utáni történetének legnagyobb traumája, 1956 akkor is ott lappangott, amikor – ha egyáltalán – csak kódoltan beszéltek róla. A hallgatás sem alapvetően felejtést, hanem inkább elfojtást jelentett (Mérei Ferenc pszichológus egyenesen össznemzeti elfojtásról beszélt). Amint valamelyest oldódott a tabusítást előidéző, fixáló terrorhullám, 1956 illetve a közelmúlt (ez a Kádár-korszak legnagyobb részében a Rákosi-korszakot jelentette) nyomban fel-felbukkant, mindenekelőtt parabolikus művészi alkotásokban. Amikor pedig a kádárizmus sajátos legitimációpótléka, az életszínvonal-alku érvénye meglazult (a hetvenes évek végétől), megjelent a magyar politikai máskéntgondolkodás, amelynek kezdettől fogva egyik fontos témája volt egy alternatív közelmúlt-kép. Ebben a magyar sztálinizmus, az erre reagáló 1956-os forradalom, a kitörési kísérlet neosztálinista elfojtása és megtorlása logikusan épült egymásra.

Nagy és kivégzett társai (akinek száma sem volt ismert, nemhogy nevük) halott és hiányzó teste a „második nyilvánosságban” a magyar társadalom 1956-os áldozatát jelenítette meg. Az 1956 utáni rendszer véres születéstörténetének emblémái nyilvánvalóan mutattak a szenvedéstörténet felelőseire, sőt bűnöseire; mindenekelőtt Kádár Jánosra. A személyes felelősség motívuma mégis jóval később, inkább csak a nyolcvanas évek vége felé bukkant fel még ebben a diskurzusban is. Akkor, amikor szélesebb körben is nyilvánvalóvá vált már, hogy Kádár politikai hatalma végéhez közeledik. Éspedig múltbéli bűneitől jószerével teljesen függetlenül. Kádár bűnben fogant rendjébe ugyanis a magyar társadalom többsége sikeresen, és eredményesen integrálódott. Kádár kvázi-legitimációja és hatalma akkor rendült meg, amikor az integráció cementje, a kiszámítható anyagi gyarapodás tovatűnt. Ehhez komolyan hozzájárult, hogy ellentétben a hatvanas évekkel, az öregedő pártvezér nem volt képes sem a válság felismerésére, sem hathatós orvoslására. Kádárt az 1988. májusi pártértekezleten